

АКТУАЛІЗАТАРЫ КАМІЧНАГА (НА МАТЭРЫЯЛЕ БЕЛАРУСКАЙ ДРАМАТУРГІІ)

Актуалізатары камічнага – сродкі, якія садзейнічаюць выяўленню камічнага ефекту ў моўнай адзінцы (слове, фразеалагізме, спалучэнні слоў). У залежнасці ад спосабаў выражэння актуалізатары можна падзяліць на тры віды – вербальныя, невербальныя і разна тыпныя.

Вербальныя актуалізатары. Паводле становішча адносна моўнай адзінкі (як патэнцыйнага носьбіта камічнай экспрэсіі) сярод вербальных актуалізатараў вылучым чатыры разнавіднасці: унутры-, пост-, прэпазіцыйныя і зм^{Да}яныя.

І. Унутрыпазіцыйныя (унутрыслоўныя) актуалізатары. Да належаць наступныя сродкі.

1. Дэмінітыўныя суфіксы, з дапамогай якіх могуць утварацца аказіянальныя формы слоў. Такія марфалагічныя аказіяналізмы выражаюць яскравы камічны эффект: [Далікатны:] *А гэткага ў мяне ніколі і не будзе. Не хвалюйся, у мяне ўсё роўна раўнамерненька...* (Н. Гілевіч. Першая ноч на курорце.) [Жур:] *Вось гэта факцікі! Як ні прыкінь, а Зорыну труба. Разгільдзяйства – раз, недагляд – два, бяздушнасць да людзей – тры... <...>* (П. Васілеўскі. Любоў, Надзея, Вера...) [Рубайла:] *<...> А мы – калі ласка! Не дрэмлем, пільныя. У нас і прыклад ёсць – Бабачкін Леў Іванавіч! Матэрыяльчык сабраны.* (А. Дзяпендзік. Аперацыя «Мнагажэнец».) [Барыс:] *Не п'юць? А мы і не будзем. Проста пасядзім, пагаворым на разумненькія тэмачкі. <...>* (А. Маўзон. Пад адным небам.)

Камічны эффект узрастае, калі суфіксальныя аказіяналізмы ўтвораны ад неадусаўлёных назоўнікаў, што служаць для іранічнага наймення персанажаў: [Зоська:] *Бач, чаго захацеў! З-пад крана.* [Яшка:] *Сырой не п'ю.* (Выходзіць.) [Зоська:] *Экспансік. Такіх ужо зараз не бывае. Заалогія.* (Я. Шабан. Ракіроўка.)

Формы з неўласцівымі для іх як узуальных адзінак суфіксамі ўжываліся яшчэ ў старажытны перыяд развіцця беларускай драматургіі: [Арышанька (за кулісамі гаворыць):] *Мілыя музыканцікі, // Сыграйце танцікі!* («Тэкст батлейкавага прадстаўлення на Смаленшчыне») [Мужык:] *Во каб эта папаўся хвельшарочык // Да палячыў бы мой жываточык.* («Цар Ірад».)

2. Канчаткі, з дапамогай якіх утвараюцца аказіянальныя дзеяслоўныя формы: [Кіняк (да падмайстра):] *Што крычаюць?* [Падмайстар:] *Збіраюцца ехаць у далёкія землі вучыцца!* (Я. Дыла. Падуанскі студэнт.) Дзеяслоўная форма *крычаюць* ужыта з канчаткам, уласцівым узуальным формам дзеясловаў 3-й асобы множнага ліку 1 спражэння (тыпу *працуюць, чытаюць*).

3. Аказіянальныя формы множнага ліку назоўнікаў *singularia tantum*: [Дзяцел:] *Праўду? Цяпер гэтых праўд развялося больш, як грыбоў у цёплы дождж. Якая з іх лепшая – не разбярэш!* (І. Мележ. Дні нараджэння.) У такіх аказіяналізмах «у сэнсавай структуры назоўніка з формамі ліку звязаны адрозненні не толькі граматычныя, але і лексічна-семантычныя» [1, с. 130].

Аказіянальнымі могуць быць таксама формы ліку геаграфічных найменняў: [Салавейчык:] *<...> Абрывіла, ведаець, сядзець на адным месцы. Трэба прашырацца па Еўропах. Гуд бай!* (М. Матукоўскі. Амністыя.)

4. Графічныя паказчыкі (у пісьмовым маўленні). Графічнае вылучэнне выкарыстоўваецца тады, калі кантэкст не дае магчымасці актуалізаваць іранічнае значэнне. У ролі такіх графічных паказчыкаў могуць выступаць:

а) дэфіс (ім перадаецца на пісьме эмфатычны націск): [Дзяўчына:] *Васіль у калгас вяртаецца, каб толькі каля цябе быць. З дыпламам. Інжынер. Падумаць толькі – та-ка-я люблю!..* (А. Макаёнак. Таблетку пад язык.);

б) двукоссе: [Жыткевіч:] *Божа, якая пекная панечка! Дайце вашу ручку! (падыходзіць і цмокае Леры ў руку.) Што ж гэта мне для вас прыдумаць?.. Слухайце, можа, вам мая «рэзідэнцыя» спадабаецца? Вы ж маладыя, здаровыя, га? (Н. Гілевіч. Начлег на буслянцы.) На думку А.А. Шчарбіны, адсутнасць двукосся як графічнага абазначэння іранічна-насмешлівай або проста насмешлівай інтанацыі можа адлюстроўваць прыхаваную, тонкую іронію, якая выяўляецца толькі ў кантэксце. Іронія без двукосся, робіць выснову даследчык, звычайна больш тонкая, складаная, чым «у двукоссі» [3, с. 64];*

в) шматкроп'е (прэпазіцыйны паказчык адметнага словаўжывання): [Якаў Фаміч:] *Толькі вось якая штука, Рагнеда Іванаўна... Разам з хадайніцтвам мы павінны прыслаць у міліцыю і характарыстыку на гэтага... самародка.* (М. Матукоўскі. Амністыя.)

II. Постпазіцыйныя актуалізатары. У адрозненне ад унутрыпазіцыйных актуалізатараў яны больш разнастайныя. Да іх належаць:

1. Выклічнікі (экспрэсемы): [Гарлахвацкі (смяецца):] *Баязлівы ён [Туляга], гэта праўда. Палкоўнік! Ха-ха-ха-ха...* (К. Крапіва. Хто смяецца апошнім.) Рэдуплікаваны выклічнік «Ха-ха-ха» актуалізуе іранічнае значэнне вакатыўнага сказа «Палкоўнік!».

2. Іранізмы: [Аляксей:] *Завод цябе ў інстытут не пашле. І не таму, што ты не хочаш ажаніцца з Верай. Ты... ты ўжо і так адукаваны. Дале ўжо няма куды...* (А. Маўзон. Пад адным небам.) Фразеалагізм-канкрэтызатар *далей няма куды ўжыты* з іранічным значэннем 'лепш не можа быць'.

Іранізмамі могуць быць словы са значэннем празмерна высокай ступені ацэнкі: [Гарэцкі:] *Шчаслівая сям'я.* [Агата Раманаўна:] *Нават занадта...* (К. Губарэвіч. Галоўная роля.)

3. Рэпліка персанажа або яе частка: [Борка:] *А мы ў масачках былі.* [Следчы (уздрыганулася):] *У якіх масачках?* [Борка:] *У звычайных з пап'е-машэ. «А» – зайчыкам, «Б» – лісою, а «В» – воўкам... Мы яму казалі, што мы звяркі лясныя...* (Я. Шабан. Шрамы.) Без ведання кантэксту цяжка сказаць, што абазначаюць выдзеленыя амонімы. Следчы ўспрымае амонім *масачках*² са значэннем 'накладка на верхнюю частку твару з прарэзамі для вачэй' (пра што сведчыць яго пытанне «У якіх масачках?», а таксама рэмарка «уздрыганулася»). Толькі постпазіцыйны актуалізатар (другая рэпліка Боркі) выяўляе сутнасць парадокса, заключанага ў каламбуры: амонім *масачках*¹ – дэмінутыў, утвораны персанажам у выніку дэрывацыйнай кандэнсацыі словазлучэння *масавыя сцэны*. Або: [Маша:] *Зноў сварыліся з мужам?* [Насця:] *Не-е. Мірыліся. Калі пасварымся – тады я сплю ўсю ноч, як забітая.* (І. Шамякін. Выгнанне блудніцы.) Кампаненты каламбура спачатку ўспрымаюцца як узуальныя антонімы (*сварыліся* – 'паяліся', *мірыліся* – 'спынялі сварку'). Аднак постпазіцыйны вербальны актуалізатар (канструкцыя *тады я сплю ўсю ноч, як забітая*) выяўляе сінанімічнасць названых антонімаў (*мірыліся* тут ужыта з антыфразісным значэннем 'пачыналі жыць у нязгодзе'). Яскравы камічны эффект будзецца на ўспрыманні адных і тых жа лексем то з антанімічным, то з сінанімічным значэннем. Або: [Гаспадар:] *Выйдзі к народу. Для рэкламы. Абяцай рэформы. Падабайся натоўпу. Пацалуй якога-небудзь дзіцёнка. Вытры насавічком слязу. Стукай у грудзі. Ідзі, друг народа. Тачы язык і зубы, для ўлады яны вострыя трэба.* (А. Макаёнак. Кашмар.) Постпазі-

цыйны актуалізатар (прыметнік з пераносным значэннем *вострыя* 'дасціпныя') дае падставы ў дзеяслоўным кампаненце сінтэзаванага фразеалагізма *тачы язык і зубы*, які ўзнік у выніку кантамінацыі двух фразеалагізмаў (*тачыць зубы* – 'ненавідзячы каго-н., рыхтаваць яму якую-н. непрыемнасць' і *тачыць язык* – 'дазваляць сабе гаварыць лішняе'), вылучыць і трэцяе значэнне – свабоднае ('рабіць вострым').

Нярэдка актуалізатарам выступае разгорнуты постпазіцыйны кантэкст (складаны сказ): [Нічыпар:] *Слухаў я, таварышы, ды і думаю – якую галаву мае наш дырэктар! Я ж каб сто год думаю, дык бы гэтак не выдумаў. Мая б галава не знесла. Гэта ж узяць тую звычайную костку, што пад нагамі валяецца, паглядзець на яе і ўгадаць, якія свінні былі мільёны год назад! <...>* (К. Крапіва. Хто смяецца апошнім.)

Часам актуалізатару папярэднічае стылістычная фігура змоўчання, якая сведчыць, што персанаж адчувае сэнсавую «нестыкоўку» папярэдняй і наступнай частак рэплікі: [Халімон:] *Вось у Міхаля хлеб забралі, а ў мяне хату, дык я прыйшоў да яго і кажу: «Мой хлеб, а твая хата – давай разам жыць». Так і жывём прыпяваючы... трынаццаць душ у адной хаце.* (К. Крапіва. Партызаны.) Персанаж, мабыць, адчувае «недарэчнасць», нязвыкласць свайго словаўжывання, пра што сведчыць стылістычная фігура змоўчання (паўза пасля дзеепрыслоўя *прыпяваючы*), якая на пісьме абазначана шматкроп'ем.

4. Фразеалагізмы: [Кацярына:] *Не рад, што прыйшла?* [Рыгор:] *Так рад, аж ледзь язык не адняўся ад радасці.* (К. Крапіва. Партызаны.) Фразеалагізм-актуалізатар *язык не адняўся* ('ледзь раптоўна не змоўк, не страціў здольнасці гаварыць' [ад страху, здзіўлення і пад.]) выяўляе іранічнае значэнне слова *рад*.

5. Пабочныя словы: [Мандрыкін:] *Што вы за стары, Антон Мітрафанавіч! У самай сіле, можна сказаць.* (Паказвае на паперку.) *Гэта Мар'я Антонаўна сама правярыла.* (К. Крапіва. Канец дружбы.) Пабочная адзінка *можна сказаць* выражае няўпэўненасць персанажа ў праўдзівасці сваёй ацэнкі. Апрача пабочнай адзінкі, у ролі актуалізатара-ўдакладняльніка выступае таксама спалучэнне *сама правярыла*.

6. Выразы, якія выступаюць сродкам дэпарэміялагізацыі прыказак (выяўляюць іх даслоўную семантыку): [Пракапчук:] *<...> Я, канешне, прашу прабачэння, але, як кажуць, супроць факта не папрэш. Вось яно і выходзіць так, што... Кожнаму коніку свой хамут; ці як мой дзед вучыў: не ў свае сані не садзіся, бо прыйдзецца злезці не там, дзе хочаш, а там, дзе скажуць. Ведаеце, хоць і непрыёмна, ды...* (А. Макаёнак. Перад сустрэчай.)

III. Прэпазіцыйныя актуалізатары. Імі з'яўляюцца наступныя адзінкі.

1. Лексемы: [Сухадольскі:] *Значыць, гоніш з завода?* [Фёдар Мікалаевіч:] *Думаю, што табе перамена клімату будзе карысна... Ты ж і сам прасіў, каб цябе вызвалілі.* [Сухадольскі (прыгнечаны і пакрыўджаны):] *Так, я прасіў. Гэта праўда...* (Устае.) *Ну, усяго добрага, Фёдар Мікалаевіч. Дзякуй за твае клопаты аба мне.* (К. Крапіва. Зацікаўленая асоба.) [Ваявода:] *Прыйдзе і твой чарод. Май цярплівае. С к а р а ц і ц ь цябе на галаву я час знайду заўсёды. І ўсіх вас чакае такая ж нагарода! <...>* (Е. Міровіч. Каваль-ваявода.) Такімі дыягнастычнымі паказчыкамі іранічнага з'яўляюцца дзеясловы *гоніш* 'звальняеш', *скараціць* (на галаву) 'панізіць у пасадзе'.

2. Пабочныя словы, якія выяўляюць няўпэўненасць персанажа ў праўдзівасці сваёй ацэнкі: [Божашуткава:] *Я заступалася за яго, Якаў Фаміч, таму, што ў нас людзей не хапае. Вы ж ведаеце: у канцы кожнага квартала інжынераў і тэхнікаў да станкоў ставім. А ён першакласны слесар і токар адначасова. Можна сказаць, самародак...* (М. Матукоўскі. Амністыя.)

3. Рэмаркі тыпу з іроніяй, іранічна, насмешліва і да т. п.: [Марыся:] *Паклікаць бы доктара!* [Гаспадыня (з іроніяй):] *Прафесара выпішам.* (У. Галубок. Ганка.) [Марта:] *Калісь не трэба было ані ў дзверы стукацца, ані рахункаў здаваць, пакуль не было гэтай... пляменніцы!* (Іранічна.) *Гм! Добрая пляменніца!* (Дражніць яго.) *«Пацалуй дзядзечку! Пацалуй, ціпачка!» Фу!!* (Ф. Аляхновіч. Пан міністр.) [Мікола (адмахваецца):] *Нічога не трэба.* [Афіцыянтка (сама сабе, з усмешкай):] *Яно і відаць, што вам больш нічога не трэба.* (Выходзіць.) (К. Крапіва. Пяюць жаваранкі.) [Людміла:] *А вы хочаце яе выратаваць?* (Барыс:) *Хачу!* [Людміла:] *Для каго?* [Барыс:] *Перш за ўсё для яе самой.* [Людміла (насмешліва):] *Які вы кляпатлівы.* (А. Маўзон. Пад адным небам.) [Старая (лісліва):] *Няма мудрэй за цябе. Няма дабрэй. Мне цябе бог паслаў як узнагароду за нешта.* [Стары:] *Не падлізвайся. Ведаю: лісліўцы – гэта пераадзетыя зладзеі. Грошай не дам.* (А. Макаёнак. Кашмар.)

4. Фразеалагізмы: [Русаковіч:] *З энтузіязмам у вас сапраўды дрэнна.* [Целеш:] *Калі мы прымем гэту авантурную прапанову, то я ручаюся, што правалімся з трэскам.* [Русаковіч:] *Пры вашай актыўнай дапамозе.* (К. Крапіва. Зацікаўленая асоба.) Фразеалагізм (правалімся) з *трэскам* (разм. 'ганебна, з вялікім скандалам') актуалізуе іранічнае значэнне канструкцыі *пры вашай актыўнай дапамозе*.

IV. Змяшаныя актуалізатары. Яны выражаны рознымі тыпамі вербальных актуалізатараў (прэ-, унутры- і постпазіцыйнымі) з разнастайнай іх камбінацыяй.

1. Прэпазіцыйныя і ўнутрыпазіцыйныя. Паказчык унутрыпазіцыйных актуалізатараў – графічнае выдзяленне моўных адзінак, якое можа ажыццяўляцца наступнымі сродкамі:

а) двукоссе: [Каліноўскі:] *Якая дурная недарэчнасць!* [Стэмбоўская:] *Я не магу чуць падобнай абразы!* [Каліноўскі:] *Гэта не абраза, графіня, а дакладнае азначэнне!* [Лапа:] *Панове! Не будзем гаварыць адзін аднаму словы «ветлівасці» і прыойдем да справы...* *Прашу, пан Каліноўскі...* (Е. Міровіч. Кастусь Каліноўскі.) [Ашторп (у шаленстве):] *Я той, хто зараз жа можа аддаць загад, каб мае сабакі разарвалі на дробныя кавалкі тваё смярдзючае мяса.* [Саравітан:] *Чуў, чуў, што пан – аматар на такія «забавы».* *Але панскія сабакі не крануць, бо прывыклі толькі да мужыцкай крыві. На мне ж наліпла многа панскай.* (В. Гарбацэвіч. Максім Саравітан.) [Фёдар Мікалаевіч:] *Халтуршчыкам назвалі. Так што дазволь падзяліцца з табой гэтым «ганаровым» званнем.* (К. Крапіва. Зацікаўленая асоба.) [Фёдар Мікалаевіч:] *Халтуршчыкам назвалі. Так што дазволь падзяліцца з табой гэтым «ганаровым» званнем.* (К. Крапіва. Зацікаўленая асоба.) Так, у апошнім прыкладзе да прэпазіцыйнага актуалізатара адносіцца лексема *халтуршчыкам* (назвалі), да ўнутрыпазіцыйнага – графічнае выдзяленне лексем (з дапамогай двукосся);

б) дэфісам (графічным абазначэннем эмфатычнага націску): [Дзюбка:] <...> *Яму перакупшчыкі спіхнулі на дзесяць тысяч без малога самых грубых падробак, якія я бачыў. К-калек-цыянер!* (У. Караткевіч. Маці ўрагану.) [Шмуїла:] *Баба... не каштаваў гэты двор бізуна?* [Агна:] *А гоць няпрошаны не каштаваў бязмена ў лоб?* [Гдаль:] *Спако-йнае ты, кабета.* (У. Караткевіч. Маці ўрагану.) [Сізоў (праводзячы позіркам машыну):] *Развёў тут вільгаць! Філо-саф!* (І. Мележ. Дні нараджэння.)

2. Два ўнутрыпазіцыйныя актуалізатары (шматкроп'е як паказчык стылістычнай фігуры змоўчання і двукоссе): [Гэля:] *Затое на справе даказаў... сваё «каханне»...* [Стась:] *Я не ведаў, што ты такая... святая.* [Гэля:] *Я таксама не ведала, што ты такі «святы».* (К. Губарэвіч. Салодкі месяц.)

3. Унутры- і постпазіцыйныя актуалізатары: [Лемеш:] *Я ведаў яго* [Андрэя Мяцельскага] *як надзейнага чалавека*. [Падпольшчык Віктар (з іроніяй):] *Надзейны чалавек! Ён выдаў у рукі паліцыі Стырнага і другіх таварышаў. Ясна. Правакатар. Смерць яму!* (А. Кучар, А. Куляшоў. Чырвонае лісце.) [Базыль:] *Харошых людзей допр доўга не трымае*. [Сяргей Пятровіч:] *«Харошых»...* (Плюнуў, пайшоў за ім Базыль.) (Е. Міровіч. Кар'ера таварыша Брызгаліна.)

4. Два ўнутрыпазіцыйныя актуалізатары (стаяць у прэпазіцыі, вылучаны графічна) і постпазіцыйны: [Жыткевіч (усё тым жа жартаўлівым тонам):] *Павел?.. Павел спіць, вядома!* [Лера:] *Дзе? У вашай «рэзідэнцыі»?* [Жыткевіч:] *Не! «Рэзідэнцыю» занялі другія. Два рыбацкі пасяліліся. Прыехалі сёння*. (Н. Гілевіч. Патрыярхальны Дзядовіч.) Актуалізатарам іранічна ўжытага ў першай і другой рэпліках лексемы «рэзідэнцыя» (са значэннем 'наогул месца знаходжання каго-н.') выступае графічны сродак – двукоссе. Апрача таго, іранічная афарбоўка другога рэдупліката пацвярджаецца постпазіцыйным актуалізатарам – канструкцыяй «Два рыбацкі пасяліліся».

Невербальныя актуалізатары. Да іх належаць інтанацыя і сітуацыйны кантэкст.

I. Іранічная інтанацыя. Яна надае моўнай адзінцы адваротны сэнс: [Скробат:] *Я хачу застацца ў яе вачах такім, якім яна ведала мяне дагэтуль*. [Марына:] *Якая чулая душа ў здрадніка радзімы!* (К. Крапіва. Людзі і д'яблы.) [Бранябойны:] *Ты на некаторых не ківай. Некаторыя перад табой справаздачу не трымаюць. А людзей пракансультуй, падкажы, накіруй куды трэба, каб парogaў дарэмна не абівалі. З народам працуеш, а не з дрывамі!* (Выходзіць.) [Ясютка:] *Глядзіце, які душэўны знайшоўся!* (А. Петрашкевіч. Злыдзень.) [Рыгор:] *Адзін. Студэнт інстытута замежных моў, англійскае аддзяленне. Чорт яго ведае, з выгляду нібыта акуратны, хударлявенькі, ціхі, культурны, разумны, здаецца... Пагаварылі так, пра жыццё, пра маленства...* (Алена Яўгенаўна:] *Дык дзе ты яго знайшоў, такога харошага?* (А. Федарэнка. Багаты кватарант.) У выдзеленых словах націскныя склады вымаўляюцца з павышэннем тону, што вылучае гэтыя словы як меладычна адметныя (з іранічнай афарбоўкай).

Аднак інтанацыю нельга лічыць універсальным сродкам актуалізацыі іранічнага, паколькі «іранічны сэнс вельмі часта ствараецца і не інтанацыяй, а рэальнымі ўмовамі маўлення, г. зн. немагчымасцю пры пэўных умовах разумець словы ў прамым сэнсе» [2, с. 177].

II. Сітуацыйны кантэкст. Апрача вербальных актуалізатараў, камічнае можа выяўляцца з дапамогай сітуацыйнага кантэксту: [Буеў:] *Спадабалася, але...* (Робіць націск на «але») [Меерцовіч:] *На гэты раз без «але». Проста – не спадабалася. Будзем гаварыць як мужчына з мужчынам. Рэцэнзія кепская.* (А. Макаёнак. На шырокія прасторы.) Аб'ектам іроніі тут з'яўляецца ацэннае слова *але*, якое Меерцовіч, загадчык аддзела крытыкі і бібліяграфіі газеты, звычайна ўжываў, калі даваў ацэнку рэдакцыйным матэрыялам, каб падкрэсліць, што не ўсё яшчэ даведзена да ладу. Або: [Путана:] *Вам кепска, генерал?* [Міністр:] *Мне ніколі не было так хораша, як зараз! О-го-го!* (М. Матукоўскі. Калізей.) У другой рэпліцы як сінонім да прыслоўя *кепска* ўжыты эўфемізм *мне ніколі не было так хораша, як зараз!* з уласцівым яму іранічным значэннем 'стан дрэннага самаадчування', дыягнастычным паказчыкам якога з'яўляецца прэпазіцыйны сітуацыйны кантэкст (з слоў міністра вядома, што ён «стары, хворы чалавек»), а таксама адпаведнае графічна-інтанацыйнае афармленне фразы.

З дапамогай сітуацыйнага кантэксту рэалізуецца камічны эфект, які ствараецца стандартным выразам, ужытым у маўленні Божашуткавай (персанаж п'есы М. Матукоўскага «Амністыя») як адлюстраванне рэалій развітога сацыялізму:

Скажыце, што наш калектыў бярэцца зрабіць з Салавейчыка чалавека. **Чалавека з вялікай літары...** (М. Матукоўскі. Амністыя.) Той, хто чытаў твор (глядзеў спектакль), ведае, што Салавейчык – адмоўны персанаж. Таму выклікае смех, калі з яго нібыта збіраюцца зрабіць «чалавека з вялікай літары».

Разна тыпныя актуалізатары. Да іх адносяцца вербальныя і невербальныя актуалізатары, якія ўжываюцца адначасова.

1. Прэпазіцыйны невербальны актуалізатар (сітуацыйны кантэкст або яго істотна важны кампанент) і постпазіцыйны вербальны: [Кудасаў:] *Падначалёныя павінны быць прадбачлівымі. Ва ўсім. І нават у гэтым.* (Бярэ свой па р т ф е л ь.) *Вось гэтая папка, яна ж і м а м к а, зараз выручыць.* (Вымае з партфеля паўлітэрку.) (А. Макаёнак. Пагарэльцы.) У адной лексеме *папка* сумяшчаюцца міжмоўныя амонімы, значэнне якіх выяўляецца з кантэксту: бел. *папка*¹ ('від партфеля'; актуалізатар семантыкі – элемент прэпазіцыйнага сітуацыйнага кантэксту – рэалія, абазначаная лексэмай *партфель*) і рус. *папка*² (дэмінітыў ад *папа* 'бацька'; семантычны актуалізатар – постпазіцыйны вербальны кантэкст – лексэма *мамка*).

Такім чынам, да тыповых актуалізатараў камічнага (сродкаў яго выяўлення) адносяцца вербальныя (унутрыпазіцыйныя, постпазіцыйныя, прэпазіцыйныя і змяшаныя), невербальныя (інтанацыя, сітуацыйны кантэкст), а таксама разна тыпныя актуалізатары.

ЛІТАРАТУРА

1. **Виноградов В.В.** Русский язык: (Грамматическое учение о слове). – 2-е изд. – М.: Высш. шк., 1972. – 614 с.
2. **Пешковский А.М.** Интонация и грамматика // Пешковский А.М. Избранные труды. – М.: Учпедгиз, 1959. – С. 177-191.
3. **Щербина А.О.** Про іронічний ефект і метода його вивчення // Питання граматики і лексикології української мови / Відповід. ред. В.Т. Коломисць. – Київ: Вид-во АН УРСР, 1963. – С. 60-69.

SUMMARY

Belarusian dramaturgy being taken as a basis, the means of revealing the comic effect have been classified in the article.